

אהל פרץ

זבחים

כרך א'

פרק א-ד זבחים ב-מז

יוצא לאור לזכרו של
הגאון רבי פרץ ציוני זצ"ל
רבה של עפולה
נלב"ע י"ז אדר תשס"ו

אסופת כתבי יד
שיעורים והערות
מרבתינו הראשונים,
האחרונים וראשי ישיבות

יו"ל ונערך ע"י
הלל בלאאמו"ר רבי רפאל משה שליט"א מן
יוצא לאור ע"י משפ' ציוני לרגל יום השנה החמישי
י"ז אדר תשע"א
ירושלים תובב"א

מערכת "אהל פרץ"

עורך ראשי:

הרב הלל מן

סייעו בעריכה:

הרב שמעון פרבר

הרב אברהם ישעיהו שולביץ

הרב יצחק פינקל

הרב יעקב דוד דאובה

הרב מנחם אברמוביץ

הרב ניסן בן ציון ציוני

הרב אברהם יואל ציוני

הרב חנוך ורנר

הכתובת למשלוח הערות

וכל הזכויות שמורות ל:

משפ' ציוני

משפ' מן

רח' פנחס קהתי 1 רח' ירושלים 26

עפולה

ירושלים

ניתן להשיג את הספר:

ירושלים:

בני ברק:

משפ' ציוני

רח' בר אילן 3

03-5798744

03-6182564

משפ' מן

רח' פנחס קהתי 1

02-651651

052-7637929

סדר עימוד והפקה:

"חמד" מ. מן

072-2342300

עיצוב כריכה ושערים:

ש. מן

יו"ל בסיוע מכון 'צדקה ומשפט'

תוכן הענינים

ברכת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ומרן הגרמ"ל ליפקוביץ שליט"א..... א
בפתח האהל..... ה

שער א' - אהל הראשונים

גנזי רבותינו הראשונים מכתב יד ואסופות על כל מסכת זבחים

מבוא לגנזי הראשונים..... יא
תצלום כתב היד..... יד
גנזי הראשונים - פרק ראשון "כל הזבחים"..... טו
גנזי הראשונים - פרק שני "כל הזבחים שקבלו"..... ל
גנזי הראשונים - פרק שלישי "כל הפסולין"..... לט
גנזי הראשונים - פרק רביעי "בית שמאי"..... מג

שער ב' - אהל האחרונים

חידושי המהרי"מ אלנאזי זיע"א - זבחים

מבוא..... נא
תצלום כתב היד הטהרת הקודש..... נה
בענין מחשבת לשמה בקדשים [ב. - מו:]..... נט
בענין אויר שאין סופו לנוח [כה:]..... סב
בענין תיכף לסמיכה שחיטה [לג:]..... סב

מערכות הטהרת הקודש זיע"א מכתב יד - זבחים

מבוא..... נה
מערכה בענין מקדיש בע"מ ופסולו בקודש..... קט

חידושי סוגיות החתם סופר זיע"א מכתב יד - זבחים

מבוא..... נה
סוגיא דמריקה ושטיפה מכת"י החתם סופר בדין דתוך תוכו והמסתעף [ג.]. עו
תצלום כתב היד החתם סופר..... נח

שער ג' - אהל הערות רבותינו

גנזי האהל - הערות וחדו"ת מגדולי האחרונים וראשי הישיבות זיע"א ערוכים על סדר הדרג

אסופת הערות - מרבתינו גדולי הדור וראשי הישיבות שליט"א ערוכים על סדר הדרג

מבוא, ובו פירוט שמות הרבנים שהובאו הערותיהם בזה השער והמקורות להשגת החומר..... צא
תצלום חלק מזערי מכתבי היד..... צב
פרק ראשון - "כל הזבחים"..... קג
פרק שני - "כל הזבחים שנזבחו"..... תלו
פרק שלישי - "כל הפסולין"..... תשז
פרק רביעי - "בית שמאי"..... תשפג

שער ד' - אהל הציונים

בו פתיחת שערים למסכת זבחים מדברות הקדמונים זיע"א

מבוא תתעא
עיקרי הכללים במסכת זבחים - פותח שער להבנת עיקרי המסכת תתעג
ציונים והערות מדברות קדמונים וספריהם שאינם מצויים ע"ס הגמרא תתפז
טבלאות ועיקרי הדינים להבנת עניני וגדרי המסכת תתקבו

שער ה' - אהל זכרון

חידושי תורה מהגאון רבי פרץ ציוני זצ"ל למסכתין

בדין פרה אדומה ובדין שוחט על אינו מחוייב כפרה כמותו [ו.] תתקלה
בענין כלאיים בבגדי כהונה [ית.] תתקלו
בדין שחיטת קדשי קדשים [נג:] תתקמא
בדין תדיר ואינו תדיר בציצית ובתפילין [פט.] תתקמב

חידושי תורה מאבי המנוח הגאון רבי מנחם מאיר ציוני זצ"ל

משא ומתן עם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א בדין שער המשתלח תתקמג
ואלה תולדות - פרקי חייו של הגאון רבי פרץ ציוני זצ"ל

שביבי מעש ופרקי חייו של המנוח זצ"ל תתקמח
מפתחות על סדר מסכת זבחים תתקסה
מפתחות על סדר הרמב"ם תתקעב

שמות רבותינו האחרונים וראשי הישיבות זיע"א שהערותיהם מתפרסמות ב"גנזי האהל"

ואלה שמותם או שמות חיבוריהם [לפי סדר א-ב]

אהל משה ✦ אוצר חיים ✦ אור החיים ✦ אור שמח ✦ אמרי משה ✦ אפיקי ים ✦ באר שבע ✦ בית הלוי ✦
בית מאיר ✦ בית פנחס ✦ בן איש חי ✦ בנין שלמה ✦ ברית הלוי ✦ ברכת הובח ✦ דבר אברהם ✦ דברי
יחזקאל ✦ דם זבחים ✦ דרכי יושר ✦ האדר"ת ✦ הגדול ממינסק ✦ הגר"א מוילנא ✦ הגר"מ זעמבא והמשיב
שלום ✦ הפלאה ✦ הראי"מ סלמון מחרקוב ✦ הש"ך ✦ זרע אברהם ✦ חזון איש ✦ חידושי הרי"ם ✦ חכם צבי
✦ חלקת יואב ✦ חמדת דניאל ✦ חמדת שלמה ✦ חשק שלמה ✦ חתם סופר ✦ יבנה פאר ✦ יעב"ץ ✦ יתר
הבו ✦ כוכב מיעקב ✦ לוית חן ✦ לשם זבח ✦ מהר"ל מפראג ✦ מהר"ם חביב ✦ מהרא"ל צינץ ✦ מים קדושים
✦ מלבי"ם ✦ מנחת חינוך ✦ מעיל שמואל ✦ מקור ברוך ✦ מראה כהן ✦ מרגליות הים ✦ משנה למלך ✦
נודע ביהודה ✦ נופת צופים ✦ נתיבות המשפט ✦ עונג יום טוב ✦ ערוך לנר ✦ פני אפרים ✦ פני יהושע
✦ פרי מגדים ✦ צאן קדשים ✦ קדשי דוד ✦ קהלות יעקב ✦ ראש המזבח ✦ רבי אברהם אבא סענדראוויץ
✦ רבי אברהם יעקב זלונק ✦ רבי אברהם פלאג' ✦ רבי אברהם פרבשטיין ✦ רבי אהרן יפהן ✦ רבי אהרן
כהן ✦ רבי אהרן קוטלר ✦ רבי אייזיק שר ✦ רבי אלחנן וסרמן ✦ רבי אליהו ברוך פינקל ✦ רבי אליהו ברוך
קמאי ✦ רבי אליהו דושניצר ✦ רבי אליהו מאיר בלוך ✦ רבי אליהו משקובסקי ✦ רבי אליהו פיינשטיין ✦ רבי
אליהו שוויי ✦ רבי אליעזר יהודה וולדינברג ✦ רבי אליעזר יהודה פינקל ✦ רבי אליעזר סילבר ✦ רבי אליעזר
קלר ✦ רבי אליעזר שמחה רבינוביץ ✦ רבי אלעזר מנחם שך ✦ רבי אלעזר משה הורביץ ✦ רבי אפרים
בורודיאנסקי ✦ רבי אפרים הקשר ✦ רבי אפרים ר. זוריבין ✦ רבי אריה לייב מאלין ✦ רבי אריה פומרנציק ✦
רבי אריה צבי פרומר ✦ רבי בן ציון אבא שאול ✦ רבי בן ציון ראקאו ✦ רבי בנימין ב"ר יואל בעניאוו ✦

רבי בנימין ביינוש פינקל ❦ רבי בצלאל הכהן מוילנא ❦ רבי בצלאל וולטי ❦ רבי בצלאל ראקוב ❦ רבי ברוך
 דב ליבוביץ ❦ רבי ברוך עפשטיין ❦ רבי ברוך רוזנברג ❦ רבי ברוך שמעון סלומון ❦ רבי ברוך שמעון שניאורסון
 ❦ רבי דב בעריש ויידענפעלד ❦ רבי דוד הלוי איש חורוויץ ❦ רבי דוד ליבוביץ ❦ רבי דוד פוברסקי ❦ רבי
 דוד פינקל ❦ רבי דוד פרדו ❦ רבי דוד רפפורט ❦ רבי העשיל מקראקא ❦ רבי זבולון גרו ❦ רבי זלמן מוילנא
 ❦ רבי זלמן סורוצקין ❦ רבי זלמן סנדר כהנא שפירא ❦ רבי זלמן פרמוט ❦ רבי זלמן פרצובסקי ❦ רבי זלמן
 רוטברג ❦ רבי זלמן שמואל שטיין ❦ רבי זעליג ראובן בענגיס ❦ רבי חיים ברוך פסקביץ ❦ רבי חיים ברים ❦ רבי
 חיים ברלין ❦ רבי חיים העליר ❦ רבי חיים עהרענרייך ❦ רבי חיים עוזר גרודזינסקי ❦ רבי חיים קרייזוורט ❦ רבי
 חיים שמואל לאפין ❦ רבי חיים הלוי סאלאווייציק ❦ רבי חיים שמואלביץ ❦ רבי חנוך צבי הכהן לויץ ❦ רבי
 טוביה ברייטמאן ❦ רבי יהודה אסאד ❦ רבי יהודה ליב דון יחייא ❦ רבי יהונתן אייבשיץ ❦ רבי יהושע זליג סגל
 תרשיש ❦ רבי יהושע פאלק ❦ רבי יום טוב ליפמן הלפרין ❦ רבי יוסף ענגיל ❦ רבי יוסף בכרך ❦ רבי יוסף
 זוסמנוביץ ❦ רבי יוסף חיים זוננפלד ❦ רבי יוסף יאסקי שפירא ❦ רבי יוסף מפוזנא ❦ רבי יוסף שאול נתנון
 ❦ רבי יוסף דב הלוי סאלאווייציק ❦ רבי יוסף סלנט ❦ רבי יוסף ראזין ❦ רבי יוסף שלמה כהנמן ❦ רבי יוסף
 תאומים ❦ רבי יחזקאל אברמסקי ❦ רבי יחיאל העליר ❦ רבי יחיאל וילנסקי ❦ רבי יחיאל מיכל גורדון ❦ רבי
 יחיאל מיכל פיינשטיין ❦ רבי יעקב בכרך ❦ רבי יעקב יצחק רודרמן ❦ רבי יעקב לב ❦ רבי יעקב מאיר פלאצינסקי
 ❦ רבי יעקב מג'רבא ❦ רבי יעקב צבי מעקלענבורג ❦ רבי יעקב קאפל חריף ❦ רבי יעקב קמינצקי ❦ רבי יעקב
 שפירא ❦ רבי יצחק אייזיק ווייס ❦ רבי יצחק אלחנן ספקטור ❦ רבי יצחק אשכנזי ❦ רבי יצחק בלאזר ❦ רבי
 יצחק הומנר ❦ רבי יצחק יעקב ווייס ❦ רבי יצחק זאב הלוי סאלאווייציק ❦ רבי יצחק יעקב רבינוביץ ❦ רבי
 יצחק פרידמן ❦ רבי יצחק קולין ❦ רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם ❦ רבי ירוחם פישל פערלא ❦ רבי ישעיהו
 ווינגרד ❦ רבי ישראל גרוסמן ❦ רבי ישראל יעקב פיישר ❦ רבי ישראל מסלנט ❦ רבי מאיר אריק ❦ רבי מאיר
 ברבי ❦ רבי מאיר מאוסטרובצה ❦ רבי מאיר פישלס ❦ רבי מאיר שפירא ❦ רבי מאיר תאומים ❦ המהרש"ם
 מבערוען ❦ מהרש"ם שבדרון והגרמ"ל הינדין ❦ מצודות דוד ❦ רבי מנחם זעמבא ❦ רבי מרדכי אילן ❦ רבי
 מרדכי אליפנט ❦ רבי מרדכי גיפטר ❦ רבי מרדכי זקחיים ❦ רבי מרדכי לייב מן ❦ רבי מרדכי מפינסק ❦ רבי
 מרדכי רובין ❦ רבי משה אוקונובסקי ❦ רבי משה איסרלש - הרמ"א ❦ רבי משה דרצינסקי ❦ רבי משה הכהן
 ❦ רבי משה יהודה זעמבא ❦ רבי משה יהושע לאנדא ❦ רבי משה יצחק מאחוי ❦ רבי משה ליפשיץ ❦ רבי
 משה מרדכי שוליינגר ❦ רבי משה סאלאווייציק ❦ רבי משה פיינשטיין ❦ רבי משה שמואל שפירא ❦ רבי נח
 יצחק דיסקין ❦ רבי נחום ויידענפעלד ❦ רבי נחום פרצוביץ ❦ רבי נפתלי וסרמן ❦ רבי נפתלי טרופ ❦ רבי
 נפתלי צבי יהודה ברלין ❦ רבי עזרא אלמשולער ❦ רבי עזריאל הלדסהיימר ❦ רבי עקיבא איגר ❦ רבי פנחס מנחם
 אלטר ❦ רבי פנחס עפשטיין ❦ רבי פסח פרוסקין ❦ רבי פסח שטיין ❦ רבי צבי הירש ברלין ❦ רבי צבי פסח
 פרנק והגר"ש שזורי ❦ רבי צבי זאב קליין ❦ רבי צבי יחזקאל מיכלזאהן ❦ רבי צמח הכהן מג'רבא ❦ רבי ראבן
 גרוזובסקי ❦ רבי ראובן בן ❦ רבי רפאל בנימין לויץ ❦ רבי רפאל ברוך סורוצקין ❦ רבי רפאל המבורגר ❦ רבי
 רפאל וכסלובים ❦ רבי רפאל בן - הסמיכת חכמים ❦ רבי שאול ברום ❦ רבי שלמה איגר ❦ רבי שלמה אלפאסי
 ❦ רבי שלמה ברמן ❦ רבי שלמה ננצפריד ❦ רבי שלמה דוד מוולאצלאוועק ❦ רבי שלמה היימן ❦ רבי שלמה
 זלמן אויערבאך ❦ רבי שלמה טנא ❦ רבי שלמה קלוגר ❦ רבי שלמה שמשון קרליין ❦ רבי שמואל בירנבוים ❦
 רבי שמואל זאב שלוינגר ❦ רבי שמואל לנדא ❦ רבי שמואל סגל לנדא ❦ רבי שמואל רוזובסקי ❦ רבי שמחה
 דונקאלמאן ❦ רבי שמחה זליג מבריסק ❦ רבי שמחה זיסל ברוידא ❦ רבי שמעון מושקוביץ ❦ רבי שמעון משה
 דיסקין ❦ רבי שמשון פוגלמן ❦ רבי שניאור קוטלר ❦ רבי שפטיה סגל ❦ רבי יוסף בירדגו ❦ רש"ש ❦ שאנת
 אריה ❦ שאלת הכתנים תורה ❦ שיח יצחק ❦ שם יוסף ❦ תבואות שור ❦ תוספת קדושה ❦ תלמיד הגר"א.

מבוא מפורט לתולדותיהם ומקור כתבי היד - בספר בעמ' צא-קב.

רבותינו גדולי הדור וראשי הישיבות שליט"א שהערותיהם מתפרסמות ב"אסופת הערות" ואלה שמותם [לפי סדר א-ב]

הרב יוסף שלום אלישיב – ירושלים. הרב ירחמיאל גרשון אדלשטיין – ישיבת פוניבז', ממחברות תלמידו הר"י סאסלו. הרב יהושע אהרנברג – ישיבת כנסת יצחק חדרה, מפי השמועה. הרב אייזיק אוזבנד – ישיבת טעלז קליבלנד. הרב שמואל אויערבאך – ישיבת מעלות התורה. מתלמידו הר"י גולדשטופ. הרב דן אונגרישר – ישיבת בימ"ד עליון – ארה"ב. הרב ירחמיאל אונגרישר – ישיבת בימ"ד עליון – ב"ב. הרב ברוך מרדכי אזרחי – ישיבת עטרת ישראל. מכתבי תלמידים. הרב צבי יהודה אדלשטיין – ישיבת אורחות תורה. הרב יהושע העשיל אייכנשטיין – ישיבת יד אהרן. הרב שאול אלתר – ישיבת שפת אמת. הרב בן ציון בורודיאנסקי – ישיבת קול תורה. הרב שמואל יעקב בורנשטיין – ישיבת קרית מלך. הרב מאיר צבי ברגמן – ישיבת רשב"י. הרב זאב ברלין – ישיבת גאון יעקב. הרב מנחם צבי ברלין – ישיבת רבינו חיים עוזר. הרב יצחק ברטלר – ישיבת איתרי, נערך מתוך שיעור. הרב אברהם גורביץ – ישיבת גייטסהעד. הרב אברהם גניחובסקי – ישיבת טשעבין. הרב אברהם נח גרבוז – ירושלים. הרב איתמר גרבוז – ישיבת אורחות תורה. הרב חיים גרינמן – בני ברק. הרב נתן געשטעטנער – ישיבת פנים מאירות. הרב מרדכי גרוס – גאב"ד חניכי הישיבות, נערך משיעור שנמסר ע"י. הרב ברוך שמואל דויטש – ישיבת קול תורה. הרב יחזקאל דיויד – ישיבת פחד יצחק. הרב ברוך דב דיסקין – ישיבת אורחות תורה. הרב צבי דרבקין – ישיבת גרודנא באר יעקב. הרב משה הלל הירש – ישיבת סלבודקה, נערך משיעוריו. הרב שמואל הלוי וואזנר – ישיבת חכמי לובלין. הרב אליהו בער וואכטפויגעל – ישיבת זכרון משה סאוט פולסברג ארה"ב. הרב יצחק טוביה וויס – גאב"ד ירושלים. הרב אשר וויס – ישיבת חוג הת"ס. הרב ישראל מאיר וויס – ישיבת נחלת הלויים, נערך מתוך שיעוריו. הרב דניאל וולפסון – ישיבת נתיבות חכמה, נערך ע"י תלמידיו. הרב ברוך ויסבקר – ישיבת בית מתתיהו. הרב נתן זוכובסקי – ישיבת גאון יעקב. הרב מיכל זילבר – ישיבת זוועל. הרב חלל זקס – ישיבת כנסת הגדולה. הרב משה מרדכי חדש – ישיבת אור אלחנן. הרב גבריאל טולידאנו – ישיבת אור ברוך. הרב חיים יעקב כגן – ישיבת אמרי צבי. הרב דוד כהן – ישיבת כנסת ישראל חברון. הרב שלמה כץ – ישיבת כנסת ישראל חברון, מכתבי תלמידים. הרב גבריאל יוסף לוי – ישיבת באר התורה. הרב אברהם חיים לוי – ישיבת טעלז ארה"ב. הרב חיים שלמה ליבוביץ – ישיבת קמניץ, פוניבז'. הרב יעקב אפרים ליוואוויץ – ישיבת אמרי בינה. הרב ברוך דוב ליכטשטיין – ישיבת קמניץ. הרב דב לנדו – ישיבת סלבודקה, נערך מכתביו ושיעוריו. הרב מיכל יהודה לפקוביץ – ישיבת פוניבז' לצעירים. הרב אברהם יצחק ליפקוביץ – ישיבת בימ"ד עליון. הרב יששכר מאיר – ישיבת עזתה הנגב. הרב שלמה מילר – ישיבת טורונטו. הרב שמחה מיימון – ישיבת תפארת צבי. הרב דוד מן – ישיבת כנסת חזקיהו. הרב משה מן – ישיבת באר יצחק. הרב שמואל מרקוביץ – ישיבת פוניבז'. הרב אבגדור נבנצל – ישיבת בית אריה. הרב נפתלי נוסבוים – ישיבת חיי משה. הרב משולם דוד הלוי סאלאווייציץ – ישיבת בריסק, נערך מכתבי תלמידים. הרב פנחס פגל – ישיבת מכנובקה. הרב יוחנן סופר – גאב"ד ערלוי. הרב יעקב חיים סופר – ישיבת כף החיים. הרב ישראל סוקל – ישיבת אור יהודה. הרב יעקב סטפנסקי – ישיבת אמרי צבי. הרב יהודה עדס – ישיבת קול יעקב. הרב יצחק יחיאל עהרנפלד – ישיבת מענה שמחה, הרב ברוך דוב פוברסקי – ישיבת פוניבז'. הרב חיים פיינשטיין – ישיבת בית יהודה. הרב אביעזר פילץ – ישיבת תפורה, נערך ע"י תלמידו הרב א. ברוורמן. הרב אריה פינקל – ישיבת מיר ברכפלד. הרב נתן צבי פינקל – ישיבת מיר. הרב יעקב פרלוב – ישיבת נובומינסק ארה"ב. הרב אליקים ג. פשקס – ישיבת גבעת שאול. הרב צבי אלימלך הלברשטאם – האדמו"ר מצאנז. משיעוריו, בעריכת המכון. הרב אריה מלכיאל קוטלר – ישיבת לייקווד ארה"ב. נערך משיעוריו ע"י הר"ז קרמר. הרב אברהם יצחק קוק – ישיבת מאור התלמוד, נערך מתוך שיעוריו. הרב חיים קנייבסקי – בני ברק. הרב צבי קפלן – ישיבת קדשים. הרב ניסים קרליץ – כולל חזון איש. הרב צבי דב קרלנשטיין – ישיבת גרודנא אשדוד. הרב יגאל רוזן – ישיבת אור ישראל, נערך מדבריו ע"י חתנו. הרב שמואל רוזנגרטן – ישיבת בעלזא. הרב צבי רוטברג – ישיבת בית מאיר. הרב נחום רוטשטיין – ישיבת נזר התורה. הרב צבי רוטברג – ישיבת בית מאיר. הרב זבולון שוב – ישיבת אמרי דעת. הרב ברוך דב שוורצמן – ישיבת באר התלמוד. הרב אהרן יהודה לייב שטיינמן – ישיבת גאון יעקב, אורחות תורה. הרב משה שטרנבוך – ראב"ד ירושלים. הרב חיים פנחס שיינברג – ישיבת תורה אור. הרב יצחק שיינר – ישיבת קמניץ. הרב משה יהודה שלזינגר – ישיבת קול תורה. הרב רפאל שמואלביץ – ישיבת מיר, מפי השמועה. הרב אליהו שמואל שמרלר – ישיבת צאנז. הרב דוד שפירא – ישיבת באר יעקב. הרב בונים שרייבר – ישיבת נתיב הדעת. הרב חזקיהו יוסף שרייבר – ישיבת מהרי"ל.

ברכת מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א
ומרן הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ שליט"א

מיכל יהודה ליפקוביץ
זכרון מאיר
בני ברק

בס"ד תשס"ז

מכתב ברכה

שמחתי לשמוע כי בני משפחתו של הרב הגאון רבי פרץ ציוני זצ"ל מוציאים לאור עולם ספר נכבד לזכרו, והוא אסופה גדולה מאד של דברי רבותינו ראשונים ואחרונים זי"ע מלוקטים ומסודרים דף על דף על מסכת זבחים, והוא אור חדש ללומדי המסכת הזו שלא זכינו לרוב דברים וחיבורים מהראשונים וגדולי האחרונים על סדר קדשים.

והנה הכרתי וידעתי את אביהם זצ"ל היטב בהיותו ידיד בן ידיד, כבנו של ידידי הגדול מאז, איש המעלה הגאון רבי מנחם ציוני זצ"ל, ומנעוריו היה מסור לקנות תורה ויראה מרביתו והיה מצויין במדותיו ובמעלותיו הישרות, וכך עלה ונתעלה עד שנתכהן כרב העיר עפולה ועמד על משמרת הקודש במסירות ובאמונה, לקרב לב בנים אל אביהם שבשמים ובהגדת שיעורי תורה קבועים, ובשמירה על חומות השבת והכשרות, וקידוש שם שמים בהליכותיו, עד שלצערינו נלב"ע בקיר"ש לאחר שנזדכך ביסורים שקבלם באמונה ובאהבה.

לזאת מה נאה הדבר בהוצאת הספר הזה שירבה עמלה של תורה ויביא תועלת מרובה ללומדי המסכת, והיה הדבר לזכרו ולעילוי נשמתו בדרך שעסק בימי חייו להרבות תורה וקיום מצוות, ואין שם ושארית בארץ טוב יותר מזה, שדברים אלו הם נצחיים וקיימים לעד, ובכך מזכים לו אוצר גדול זה של עולמות שלמים, ונותנים לו יד ושם טוב, שם עולם, בבית ה', זכות הוא לאב שבניו מזכים לו ומתקיים בו ברא כרעי' דאבוה להוליך נשמתו לעלות במעלות עליונות בעולם העליון, וזכות הוא לבנים שזוכים לכך, זכות זו תעמוד להם שימליץ טוב בעד ביתו ובניו אחריו, בנין וחתנין רבנן עמלי תורה ומרביצי תורה שליט"א, שיזכו לכט"ס ולא תמוש התורה ומפי זרעם עד עולם.

אמן כן יהי עשה

מיכל יהודה ליפקוביץ

בפתח האהל

ענין לימוד התורה נחלק לז' סוגים, א. כדי לידע מלותיה ולקיימם, וכו' לימוד הענינים הנוגעים בזמן הזה למעשה, וכו' קודם לכל, ב. לימוד הענינים שאינם נוגעים בזכ"ז למעשה כמו סדר זרעים וסדר עהרות, וגם זה הלימוד הוא חשוב מאוד צעניי הש"י שמראה שחביב עליו דברי הש"י בתורתו שרואה לעמוד עליהם ולהבין. ודע שלימוד סדר קדשים אף שהוא ג"כ אינו נוגע למעשה בזכ"ז, מ"מ הלימוד זכרן הוא נעלה מאוד מאוד, ואיתא במדרש שעל סדר הקדשים נאמר בקרא מלות ה' זכר מאירת עינים, וקריב הוא למדרגה הראשונה, מפני שיש בו כל דיני הקרבות, והשונה זכרן אף בזכ"ז הוא חשוב כאלו הקריב הקרבות ממנו, ועכשיו שאין לנו מקריבין מהן, איתא במדרש אמר להם הקצ"ה הוואל ואתם מתעסקים בהם כאלו אתם מקריבים אותם, אלא הזכרו לקרות זכרן ולשנות אותן, ר"ל ללימוד הלכותיהן, ואם תתעסקו זכרן מעלה אני עליכם כאלו בקרבות אתם עוסקים.

אך באמת מעולם יפלא לי, תחת אשר היו צריכין להרבות בלימוד הסדר הזה מאלו יותר מאחרים, מפני שיש בו מלות לימוד התורה כמו בשאר סדרים, וגם הוא נחשב כאלו מקריבין קרבות, ונהפוך הוא שהעולם ממעטין בלימוד סדר קדשים מאוד, ואלו היו מצערים לנו שנבנה בהמ"ק, ברור הדבר שאפילו הקטן שבישראל לא היה מתעלל לפזר כמה עשרות ר"כ ליסע לאה"ק להקריב עולה לפני ה' על עניני עשה שעבר צימיו, ולהקריב תודה לפני ה' על כמה עניני עוונות ונסים שנעשו לו צימיו חייו, ומה איכפת לנו שהקצ"ה ברוב חסדו הצטיה לאבותינו שייחשב למודינו צעניי הלכות אלו כאלו אנו מקריבין קרבן ממנו, ואין צריך ע"ז לכתת רגליו לנסוע, ולא להרבות בהולאה אלא קריב אלינו הדבר מאד בכל אחר ואחר צציתו וצית מדרשו, וא' על פי כן אנו מתעללין בזה.

וכאשר נתבונן נוכל עוד להבין כי נכבד וגדול ערך לימוד סדר קדשים מכל סדרי הש"ס, שצבארי סדרים מלינו כמה מסכתות הצנויות רק על מאמר אחד או פרשה אחת שבתורה כידוע, ועל סדר הזה הלא נאמרו ונשנו פרשיות שלמות, וכמעט רוב ספר ויקרא וגם כמה פרשיות שלמות בספר שמות במדבר דברים, ומזה נוכל להבין גם שכלנו הדל עד כמה גדול ערך הלימוד הזה אשר חלק גדול מתורתנו הקד' נאמר בו רק ענינים אלו, וא"כ מן הראוי היה לקבוע לימודיו ועיוניו בסדר זה יותר מכל שאר הסדרים, ונהפוך הוא כי לפני רוב הלומדים בזמנינו נעשה סדר הזה כשיירי מלכ ואלו אחד מיני אלה אשר ישם עיונו בסדר הזה.

ליקוטי הלכות למרן החפץ חיים - הקדמה

ידועה היא פליאתו של מרן החפץ חיים זיע"א שבדבריו הנוקבים תהה, כיצד הוא שבדורינו לא מקפידים דיו בלימוד סדר קדשים, שהינה זכות מיוחדת ויתרה, עליה נאמר שכל הלומד זאת כאלו הקריב קרבות ממש, וזה הם דבריו המאלפים בתורה אור:

ובאמת אתפלא מאד על מה שאין העולם נוהגין לקבוע לימודם בסדר הזה, דהנה ידוע אם אחד השלים רצון המלך באיזה עסק גדול, והשיג עבור זה ממנו פתקא לקבל מאת אוצר המלך כמה עשרות אלפים ר"כ, היתכן שיניח את הפתקא בתבתו בקרן זוית על כמה שנים ולא יראה להתעסק בו ולהרויח מאומה, ואם יזדמן שיעשה כן הלא לפתי יחשב בעיני הכל, וכל אחד יאמר אילו היה שטר כזה תחת ידי לא נחתו ולא שקטתי והייתי מרויח בזה המשך על ידו כמה אלפים ר"כ.

ואנו בעצלותינו נוהגין בעוה"ר כאיש הזה יש לנו שטר זכות גדול מאת מלך כל עולמים הוא הבורא יתברך זה כמה אלפים שנה, שהבטיח לנו ע"י אברהם אבינו וע"י נביאיו, שכאשר נשתדל בעת הגולה לידע וללמוד עניני הקרבות, יחשב לנו לבד מצות לימוד התורה, עוד זכות אחרת, דהיינו כאלו כבר קיימנו הדבר בפועל ממש שהקרבת קרבות בבית המקדש, ובודאי לא ישנה הקב"ה את הבטחתו, ואנן בעצלותינו מניחים ההבטחה ההיא בקרן זוית ולא נראה להרויח בה מאומה... מה איכפת לנו שהקב"ה ברוב חסדו הבטיח לאבותינו הקדושים שיחשב לנו לימודנו בעניני הלכות אלו כאלו אנו מקריבין קרבן ממש, ואין צריך על זה לכתת רגליו לנסוע ולא להרבות בהוצאה, אלא קרוב אלינו הדבר מאד כל אחד בביתו ובבית מדרשו יוכל לתקן נפשו כהיום כמו בזמן המקדש, דהלא כל אחד ואחד מישראל בימי חייו יכול להקריב ע"י לימודו קרבן עולה על איזה מ"ע שעבר, וקרוב שלמים וקרוב תודה על איזה טובה שהיה לו מאת הש"י...!

אך סיום דבריו הם משברי ארזים - 'כן בענין לימוד תורתנו הקדושה, הגם שאפילו בשאר סדרים אשר יד הכל ממשמשים בהם, מ"מ מצוי בכל עת עושי ציצים ופרחים לתורה, כמו שאמרו חז"ל על הכתוב דדיה ידווח בכל עת למה נמשלה התורה לדד, מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בה טעם, אף דברי תורה כן, כי באמת אין קץ להכמתה, מ"מ אין מצוי כ"כ למצוא בו דבר חידוש אשר לא הקדימוהו חכמי ישראל אחרים לפניו, משא"כ בסדר הזה שלא דשו בו רבים, מצוי בו אבנים טובות ומרגליות בכל עבר ופינה'.

לאור דבריו החוצבים של מרן החפץ חיים זיע"א, אודות סדר קדשים 'שלא דשו בו רבים ומצויים בו אבנים טובות ומרגליות', החילוני לפני מספר שנים לנסות ולדלות ממעמקי אוצר המנוצר של תורת רבותינו הראשונים, האחרונים וראשי הישיבות מדור העבר ומדורינו אנו, על מסכת זו, להעלות ארוכה מפירושיהם וכתבי ידם של גאוני הדורות, בכדי להאיר עיני הלומד הבא בשערי 'חכמה' זו.

נובחנו לראות, כי דוקא מסכת זבחים, שהינה מסכת יסוד לכל מי שנכנס בשערי סדר קדשים - חכמה, והספרות הקיימת למסכת זו, הן מרביתנו הראשונים והאחרונים, והן מתורתם של מאורי ראשי הישיבות - הינה דלה במיוחד, מה שמקשה על הלומד להיטיב הבנתו ועיונו במסכת. הקושי היה גדול עוד יותר, כשהזינו שבשונה משאר מסכתות התלמוד, כמעט לא נמצא ספרות תורתית סדירה

למסכת זו, שיהא בו ללבן עיקרי הענינים והדברים המוקשים בתלמודה, ובמיוחד כשדרכה ניתן צהר נרחב לעיקרי עניני הקרבנות כולם, ובקרב רבים מן היסודות הנלמדים בסדר 'קדשים' הפזורים על פני מסכתות רבות, ולא היה בנמצא חיבור שיאיר עיני הלומד להבין כל אותם מושגים עד דק, מאוצרם של רבותינו זיע"א מנחילי התורה מכל הדורות, ואודות לעזו רוחם של משפחת ציוני שיחי' שרצו להעלות זכרם של אביהם הגדול רבי פרץ ציוני זצ"ל, שרבות בשנים עסק בתורה זו במחיצתו של מו"ר הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל, עמלנו להקים גלעד מפואר בדמות חיבור רם ערך זה אשר בשם "אהל פרץ" יכונה, בשני כרכים שיכילו כל המדורים לכל מסכת זבחים.

הכריזה אותה חזינו בעמלינו, החלה למין תחילת עבודתינו ועד להוצאתו לאור עולם, שעתה לראשונה עלה בידנו ליצור יצירה מפוארת בדמות ספר מקיף שנערך מאסופה עצומה של גזנים וחידושים, כשבאורה פלאי נתגלה לעינינו אוצר מופלא ונדיר, מכבשן התורתי של מאורי הדורות ככל התקופות, שעמלו רבות בדקדוק ועיון לבאר הענינים העקריים במסכת, שסדר קדשים כולו תלוי בהם כדבר שהנשמה תלויה בו, והעלינו ממצולות ים התורה, תורה רחבה, הכוללת בעיקרה הערות מחכימות ערוכות על כל דפי המסכת, דבר דבור על אופנו, כשעלה בידנו בס"ד ללקט לראשונה מכתבי וחי' רבותינו הפזורים באסופות השונות, ובאוספים נידחים בהם כתבו את חידושיהם למסכתין, שבמיוחד היא המסכת הפותחת והיסודית בה – מסכת זבחים, מאוצרם של כארבע מאות מפרשים, למין תורת הראשונים, שכתבי ידם טרם נתגלו בההדרתם ללומדי המסכת, ובתורתם העריבה של גדולי האחרונים שעמלו רבות לבאר כל נקודה הראויה לעיון מעמיק ולהבנה דקה עד תומה, בהם אף חיבורים נדירים על סדר המסכת שלא נודעו לרבים הלומדים, ובמיוחד שיעוריהם ודברותם של גאוני התורה גדולי ראשי הישיבות זיע"א, ועמם גדולי הדור וראשי הישיבות שליט"א, שנערכו הערות מחכימות מדברותם לבאר ולחדד ההבנה בסוגיות החמורות לכל המסכת – עד כי ניתן לומר – שמסכת זבחים, על שלל פרטיה ודקדוקיה, נפרשו עתה לפני הלומד בבחיירות ובהבנה ראויה, להבין הנאמר בה עד תומו, כשהכל נערך בעריכה מושלמת על סדר הדף לאורך המסכת כולה.

עתה יוכלו עמלי התורה החפצים להשתלם אף בסדר חשוב וייחודי זה, שחכמתו גלויה לעין הלומד, להבין את רזי המסכת בעזרת דברי תורתם העריבה של מאורי הדורות מכל התקופות, שנערכו בבחיירות ובשלימות על סדר הגפ"ת, בהערות מחכימות לבאר כל נקודה בגפ"ת על כל המסכת דבר דבור על אופנו, עד כי כל הרואה אומר ברקאי.

ניעה רבה הוקדשה תחילה במלאכת ליקוט החומר, ובמיוחד בעריכתו והגשתו לפני הלומד בתכלית בהירותו, עד כי ניתן לומר שכל אלו החפצים להתעלות בלימוד מסכת זו, יוכלו בעזה"י להשתלם בה בעזרתו הרבה של חיבור רם ערך זה.

בעבודתינו, שעיקרה עבודת יצירה מקיפה, ולא רק ליקוט ומאסף, עמלנו רבות לערוך וללקט תחילה כל התורה המורחבת שנאמרה למסכת זו מפי גדולי ומאורי הדורות בכל התקופות, המבארים את כלל הנקודות העולות לפני הלומד בעוסקו במסכת זו, ואחר עבודת עמל, שכללה עיון מעמיק באוצרות שונים, ובמכוני כתיב יד שונים הפזורים על פני הגולה, ובשיעוריהם ודברותם של מרנן ורבנן גדולי ומאורי הדורות בעבר ובימינו אנו, מצאנו בס"ד כמות נרחבת ונדירה על כל דפי המסכת, למין גזיהם של רבותינו הראשונים, שקובצו לחיבור נדיר של לקט נרחב ונפלא מגזי הראשונים על המסכת כולה, ודברי תורה יחודיים מגדולי האחרונים, כאלו שאת מימיהם על סדרי נשים ונזיקין אנו שותים בצמא, ולא היה בנמצא מערכות וחידושים מתורתם אף למסכת זבחים, ואף תורתם העניפה של גדולי ראשי הישיבות מדורות עברו, שלמרות שלא נלמדה מסכת זו בדרך כלל בהיכלי הישיבות, אותם גדולים עמלו וחידשו בעומק המסכת דברים ערבים ממש, שעתה לראשונה קובצו ובאו כולם למקום תורה זה, אשר בשם 'אהל פרץ' יכונה, לזכרו ולעילוי נשמתו של האי גברא רבא רבי פרץ ציוני זצ"ל, שידיו רב לו בתורת הקדשים, בהיותו מגדולי תלמידיו של הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל, ולזכרו נערך בית מדרש מפואר זה, כשכל הדברי תורה השזורים בין בתריו נערכו בעריכה מושלמת ובהירה לתועלת הלומדים.

בנוסף, עמלנו לראשונה, לערוך מתוך חיבורים יסודיים על עניני קדשים, שלא סודרו דברותיהם בין בתרי ספרם על סדר המסכת, ולומדי המסכת מתקשים להגיע לאותם הבנות בפשט הסוגיות שנכתבו בתוכי מערכות גדולות באותם ספרים, המבארים ענינים רבים בהבנת הגפ"ת לכל אורך המסכת, כמו הספר 'מקדש דוד' מהגר"ד רפפורט שהוא אוצר בלום על עניני קדשים, אך סודר לפי מערכות ולא על סדר המסכת, ורוב הביאורים על עניני הגפ"ת למסכתין מובלעים בתוכי יסודות הדברים, ועתה נערכו וסודרו דברותיהם בהם הוא מבאר מפורשות הענינים בגפ"ת הדורשים בהירות והבנה בכל המסכת, דבר דבור על אופנו, וכן מדברותיו של רבי מאיר שמתה מדוינסק, בספריו – אור שמת, משך חכמה, וחידושי. או מדברותיהם של האבן האזל, הגרי"א וסרמן, ועוד רבים אחרים.

כמו כן לראשונה נערכו מתוך כרכי תשובותיהם של גאוני הדורות שעסקו בארוכה בתוך דבריהם בענינים יסודיים הקשורים לתורת הקדשים, ובינות לדברים ביארו ביאורים נפלאים בעומק העיון בגפ"ת למסכתין, הדברים נערכו לראשונה בצורה דקדקנית ובהירה על סדר המסכת כולה, במיוחד מתורתם של בעל הנודע ביהודה, האור החיים, האחיעזר, הגרי"א ספקטור ועוד רבים.

ועתה נעמוד על מהות הספר ותוכנו:

שער א' - אהל הראשונים, בשער זה באו ונקבצו מכתבי יד תורתם של רבותינו הראשונים זיע"א שלא שזפתם עין הדפוס, במרכזו, חיבור מקיף לבעל התוס' - רבינו חננאל - שהינו חידושי על סדר המסכת, ועליו נסובו הארות וצינונים. רש"י מכתב יד - הינו חיבור מכתב ידו של רש"י, ותוכנו יובא בשער אהל הראשונים, ואלהם צורפו אוסף נדיר מכתבי וחי' רבותינו הראשונים שלא כונסו עד עתה למסכתין, ועתה נערכו בצורה בהירה ומושלמת ע"ס הדף לכל המסכת בתוספת ציונים הערות ומ"מ להקל על המעינים.

שער ב' - אהל אחרונים, בקרבו יכל אוסף מתורת האחרונים, בראשיתו תורת "מהרי"ט אלגאזי" שהינו מתוך כתביו בתוכני חיבורו 'קדושת יום טוב' ישנם סימנים השופכים אור יקרות על סוגיות המסכת, ובלתי נודעו לרבים, ועתה הוהדרו בתוספת מאות הערות מחכימות. "מערכה נשגבה מהחתם סופר" למסכתין, ידוע שמרן החת"ס חיבר חידושי סוגיות, ובהם הקיף סוגיות במעמקי התלמוד לבארם באופן מופלא, ובחסדי השי"ת זכינו לאחת מסוגיות אלו על סוגיית הגמ' בדף ג' שהיא מהמוקשות שבתלמוד, שהאיר לנו החת"ס אורו, ועתה מדפיסים אנו זאת לראשונה מכת"י בתוספת הערות וצינונים רבים להקלת העיון בהם.

שער ג' - אהל הערות רבותינו, הלא הוא חיבור נפלא שטרם היה כבושם הזה, בקרבו אוצר הוא כשלושת אלפים הערות וחדו"ת קצרים מחידושי תורתם של מאורי הדורות מכל התקופות. גנוזי האהל - האוצר מכתבי יד רבים וחיבורים שונים, דברים חדשים שטרם ראו אור, מכשלוש מאות אבוקות אור, רועי האומה, מנהיגי הדורות, יושבי על מדין וגדולי ראשי הישיבות זיע"א, מתקופה של כלפני ארבע מאות שנה ועד לימינו אנו, הערות וחידושים קצרים שנעתקו ונערכו במיוחד לפי סדר הדף על המסכת כולה מראשיתה ועד אחריתה, בחלקם הינם חיבורים שכותביהם רשמום בתבנית זו בסדר לימודם, וחלקם נערכו ונעבדו מכתבים ושיעורים, אשר נסובו על דברי הגמ' רש"י ותוספות, במאספים שונים וכתבי יד עלומים. ובשולי גליונות העמודים הללו - אסופת הערות - בד' אמות התורה שלנו אין לנו אלא גדולי התורה וראשי הישיבות שליט"א, בתוכני חיבור זה באיצטלא אחת, מתפרסמים לראשונה מאות רבות של הערות קצרות וחדו"ת הערוכים במיוחד ע"ס הגפ"ת, מאת גאוני הדור וגדולי ראשי הישיבות הקדושות שליט"א, מהם רבים שהעלו כתביהם בכת"י, ואחרים שנערכו משיעוריהם וכתביהם, והמה מסודרים לפי סדר הדף בהירות ושלימות.

שער ד' - אהל הצינונים, בו נקבצו ובאו ציונים והערות מחכימות, לציין עיני לומד המסכת לכל אותם חדו"ת מגדולי המחברים, שאינם על סדר המסכת, ואינם מצויים לפני הלומד בלומדו מסכתין, הצינונים נערכו על סדר המסכת כולה. בנוסף הבאנו הקדמה ראויה המכילה בקרבה את עיקרי דיני וגדרי המסכת, שייקל מאד ללומד המסכת להיכנס בשעריה. כן הובאו טבלאות ייחודיות המקיפות ענינים רבים במסכת, המקילים על הלומד להשכיל ידיעותיו בהם.

שער ה' - אהל זכרון, בו נקבצו ובאו זכרון עולם להגאון רבי פריץ ציוני זצ"ל, בראשיתו הבאנו מחידושי תורתו ותורת בני המשפחה למסכתין, וכן אלומות אור ממסכת חייו מלאי התוכן, למען יעמדו לדורות רבים.

נוספו על כך מבואות מפורטים, בו ישפך אור להביט אל תוכנו של המדור, ולידע מקורותיו, וכן מפתחות מפורטות לפי סדר המסכת והרמב"ם. מפתח ענינים מפורט, ובו עיקרי הסוגיות והדינים במסכתין, למען יוכל המעיין למצא בנקל את מבוקשו, יובא בע"ה בסוף כרך ב'.

בתפלת המוספין ברגלים מפילים אנו תחינתינו לפני המקום על בנין הבית - 'בנה ביתך כבתחילה וכוונן מקדשך על מכונו והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו', וביאר המהרי"ל דיסקין, בשינוי הלשון 'והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו', דאמר הכתוב [איכה ב] טבעו בארץ שעריה, שנגזזו השערים בארץ לעתיד לבא, גם כי אבד ושבר בריחיה, ולכאורה אחר שאנו מובטחים שירד מקדש של אש מן השמים, א"כ לאיזו מטרה נגזזו השערים.

אך הטעם הוא, כי זולת זה היו ישראל נכלמים ולא היתה שמחתם שלמה, כי נמנע מהם מצוות עשה של 'ועשו לי מקדש', על כן היה מחכמה העליונה שיגזזו השערים, וכשירד המקדש מן השמים, אזי יעמידו זקני ישראל את השערים הנגזזים, והמעמיד דלתות בבית כאלו בנאה כמבואר בב"ב [נג, ב], ובוזה תהיה שמחתם שלמה, וזהו שאמר 'והראנו בבנינו' זה הבנין המשוכלל מלמעלה, ושמחנו בתקונו' - הוא העמדת השערים. אלא דיקשה עלה, דבסוכה [מא, א] תנן התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור, ואמרו בגמרא מ"ט מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר המזרח, השתא נמי ניכול, ואינהו לא ידעי דאשתקד דלא הוי בית המקדש האיר המזרח התיר, השתא דאיכא בית המקדש עומד מתיר, ושאלו בגמ' דאיבני אימת, אילימא דאיבני בשיתסר

ועתה נעמוד על מחות הספר ותוכנו:

שער א' - אהל הראשונים, בשער זה באו ונקבצו מכתבי יד תורתם של רבותינו הראשונים זיע"א שלא שזפתם עין הדפוס, במרכזו, חיבור מגדולי הראשונים - רבינו חננאל - שהינו חידושי מכת"י על סדר המסכת, ועליו נסובו הארות וצינונים. רש"י מכתב יד - הינו חיבור מכתב ידו של רש"י, ותוכנו יובא בשער אהל הראשונים, ואליהם צורפו אוסף נדיר מכתבי וחי' רבותינו הראשונים בהם פירוש קדמון מכת"י, ועוד רבים שלא כונסו עד עתה למסכתין, ועתה נערכו בצורה בהירה ומושלמת ע"ס הדף לכל המסכת בתוספת ציונים הערות ומ"מ להקל על המעינים.

שער ב' - אהל אחרונים, בקרבו יכיל אוסף מתורת האחרונים, בראשיתו תורת "מהרי"ט אלגאזי" שהינו מתוך כתביו בתוכי חיבורו 'קדושת יום טוב' ישנם סימנים השופכים אור יקרות על סוגיות המסכת, ובלתי נודעו לרבים, ועתה הוחדרו בתוספת מאות הערות מחכימות. תורת ה"טהרת הקודש" בקרבו מערכות מכתב יד בעל הטהרת הקודש לענינים במסכתין, "מערכה נשגבה מהחתם סופר" למסכתין, ידוע שמרן החת"ס חיבר חידושי סוגיות, ובהם הקיף סוגיות במעמקי התלמוד לבארם באופן מופלא, ובחסדי השי"ת זכינו לאחת מסוגיות אלו על סוגיית הגמ' בדף ג' שהיא מהמוקשות שבתלמוד, שהאיר לנו החת"ס אורו, ועתה מרפסים אנו זאת לראשונה מכת"י בתוספת הערות וצינונים רבים להקלת העיון בהם.

שער ג' - אהל הערות רבותינו, הלא הוא חיבור נפלא שטרם היה כבושם הזה, בקרבו אוצר הוא כשלושת אלפים הערות וחדו"ת קצרים מחידושי תורתם של מאורי הדורות מכל התקופות. גנזי האהל - האוצר מכתבי יד רבים וחיבורים שונים, דברים חדשים שטרם ראו אור, מכשלוש מאות אבוקות אור, רועי האומה, מנהיגי הדורות, יושבי על מדין וגדולי ראשי הישיבות זיע"א, מתקופה של כלפני ארבע מאות שנה ועד לימינו אנו, הערות וחידושים קצרים שנעתקו ונערכו במיוחד לפי סדר הדף על המסכת כולה מראשיתה ועד אחריתה, בחלקם הינם חיבורים שכותביהם רשמום בתבנית זו בסדר לימודם, וחלקם נערכו ונעבדו מכתבים ושיעורים, אשר נסובו על דברי הגמ' רש"י ותוספות, במאספים שונים וכתבי יד עלומים. ובשולי גליונות העמודים הללו - אסופת הערות - בד' אמות התורה שלנו אין לנו אלא גדולי התורה וראשי הישיבות שליט"א, בתוכי חיבור זה באיצטלא אחת, מתפרסמים לראשונה מאות רבות של הערות קצרות וחדו"ת הערוכים במיוחד ע"ס הגפ"ת, מאת גאוני הדור וגדולי ראשי הישיבות הקדושות שליט"א, מהם רבים שהעלו כתביהם בכת"י, ואחרים שנערכו משיעוריהם וכתביהם, והמה מסודרים לפי סדר הדף בבדירות ושליומות.

שער ד' - אהל הציונים, בו נקבצו ובאו ציונים והערות מחכימות, לציין עיני לומד המסכת לכל אותם חדו"ת מגדולי המחברים, שאינם על סדר המסכת, ואינם מצויים לפני הלומד בלומדו מסכתין, הציונים נערכו על סדר המסכת כולה. בנוסף הבאנו הקדמה ראויה המכילה בקרבה את עיקרי דיני וגדרי המסכת, שייקל מאוד ללומד המסכת להיכנס בשעריה. כן הובאו טבלאות ייחודיות המקיפות ענינים רבים במסכת, המקילים על הלומד להשכיל ידיעותיו בהם.

שער ה' - אהל זכרון, בו נקבצו ובאו זכרון עולם להגאון רבי פריץ ציוני זצ"ל, בראשיתו הבאנו מחידושי תורתו ותורת בני המשפחה למסכתין, וכן אלומות אור ממסכת חייו מלאי התוכן, למען יעמדו לדורות רבים.

נוספו על כך מבואות מפורטים, בו ישפך אור להביט אל תוכנו של המדור, ולידע מקורותיו, וכן מפתחות מפורטות לפי סדר המסכת והרמב"ם. מפתח ענינים מפורט, ובו עיקרי הסוגיות והדינים במסכתין, למען יוכל המעיין למצא בנקל את מבוקשו, יובא בע"ה בסוף כרך ב'.

בתפלת המוספין ברגלים מפילים אנו תחינתינו לפני המקום על בנין הבית - 'בנה ביתך כבתחילה וכוונן מקדשך על מכונו והראנו בבנינו ושמחנו בתקונו', וביאר המהרי"ל דיסקין, בשינוי הלשון 'הראנו בבנינו ושמחנו בתקונו', דאמר הכתוב [איכה ב] טבעו בארץ שעריה, שנגנזו השערים בארץ לעתיד לבט, גם כי אבד ושיבר בריחה, ולכאורה אחר שאנו מובטחים שירד מקדש של אש מן השמים, א"כ לאיזו מטרה נגנזו השערים.

אך הטעם הוא, כי זולת זה היו ישראל נכלמים ולא היתה שמחתם שלמה, כי נמנע מהם מצוות עשה של 'ועשו לי מקדש', על כן היה מחכמה העליונה שיגנזו השערים, וכשירד המקדש מן השמים, אזי יעמידו זקני ישראל את השערים הנגנזים, והמעמיד דלתות בבית כאלו בנאה כמבואר בב"ב [נג, ב], וזוהי תהיה שמחתם שלמה, וזהו שאמר 'הראנו בבנינו' זה הבנין המשוכלל מלמעלה, 'ושמחנו בתקונו' - הוא העמדת השערים. אלא דיקשה עלה, דבסוכה [מא, א] תנן התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנף כולו אסור, ואמרו בגמרא מ"ש מהרה יבנה בית המקדש, ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר המזרח, השתא נמי ניכול, ואינהו לא ידעי דאשתקד דלא הוי בית בית המקדש האיר המזרח התיר, השתא דאיכא בית המקדש עומד מתיר, ושאלו בגמ' דאיבני אימת, אילימא דאיבני בשיתסר

הרי התיר האיר המזרח, ופרש"י דהואיל והאיר המזרח ואין המקדש בנוי הותר החדש, ומסקינן התם דאיבני בליליא, א"נ סמוך לשקיעת החמה, וכתב רש"י ואי קשיא דבלילה אינו נבנה דקו"ל דאין בנין ביהמ"ק בלילה, דכתיב וביום הקים, ולא בחמיסר שהוא יו"ט, דקו"ל דאין בנין המקדש דוחה יו"ט, הנ"מ בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפים לו, יהיה בנוי ומשוכלל כשיבא משמים שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך. ויש לעיין לדברי המהרי"ל דסקינן דהמקדש ירד מהשמים ללא דלתות, ובנין הדלתות יעשה ע"י ישראל, ובפשטות כל זמן שלא יעשו הדלתות עדיין אין המקדש כשר, דהם הוו נמי בכלל הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, וכל שלא העמידו הדלתות עדיין לא נגמר בנין הבית, והעמדתם הנעשית בידי ישראל אינה כשרה בלילה אלא רק ביום, וא"כ הדרא קושית הגמרא לדוכתא דהאיר המזרח יתיר, דאף אם יבנה המקדש בחמיסר או בלילה במוצאי חמיסר, מ"מ עדיין אין הבנין כשר כל זמן שלא העמידו דלתותיו, ואותם א"א להעמיד אלא אחר האיר המזרח דט"ז, ונמצא דבעת שהאיר המזרח עדיין ליכא בית והותר החדש מיד.

ונראה דהמהרי"ל דסקינן פירש דהגמרא בסוכה אתיא אליבא דרבי יהושע דאמר מקריבין אע"פ שאין בית, ומה דאמרו דכשאין בית האיר המזרח מתיר, כבר פירשו שם התוס' דאף שא"צ בית להקרב העומר, מ"מ מזבח בעינן, וא"כ אין צריך שיבנה כל הבית בכדי שנוכל להקריב העומר, וסגי בבנין המזבח, ולכך אמרו דבית שלישי אם ירד מהשמים בט"ז או בלילה יוכלו מיד להקריב בו כיון דיש כבר מזבח בנוי, ואף דבנין הבית עדיין לא נגמר עד ליום שיעמידו בו ישראל דלתות, מ"מ כיון שיש כבר מזבח ואפשר להקריב עליו העומר, אין האיר המזרח מתיר אלא הקרב העומר.

ובשולי גלימנו דרבינו המהרי"ל, נאמר בה מילתא, דבהיות וכל העוסק בתורת הקדשים כאילו הקריב אותם קדשים, אין לך עוסק אלא מי שמתעמק ולומד לעומקה ולאמיתיה של תורה, ועתה שזכינו לאור המופלא בדמות ספר נכבד זה, ניתן לומר שבחסדי השי"ת זכינו להעמיד דלתות ופתחים להשכיל לימוד ענינים נשגבים אלו, שיוכלו ליתן ללומדיהם את ההבנה המושלמת בתורת הקרבנות, ועל ידי אראנו בבנין גדול זה נשמח לשמוח בתיקונו בבנין ביהמ"ק בב"א.

כאן המקום להודות להלל ולשבח את בוראי על כל החסד אשר עשה עמדי שזכיתי לישב באהלה של תורה, ולהרבות פעלים בה, וחנני ברוב רחמי לישב בטנוחת הנפש לברר פניני ים התלמוד מדברות רבותינו, מתוך שימוש חכמים ודקדוק חברים, ובזאת אבא בשערים להודות לאלו שהביאוני עד הלום לאבי מורי הגאון רבי משה מן שליט"א ואמי מורתי שתח"י, שלא חסכו כל מאמץ בכדי שאוכל לישב בשלוח כל השנים על דלתות התורה והיראה, ומסייעים בעדינו ללא ליאות להנחני בדרך הישר והטוב, ולבית חמי הגאון רבי אברהם וקסברגר שליט"א וחמותי שתח"י שמיסיעים בעדינו בכל צעדינו למען נוכל להמשיך לשקוד ולהתעלות במסורת התורה והיראה. ולעזרתי מבית מרת מלכה שתח"י שנוטלת על שכמה עול הבית, ומסייעת בעדי לעמול על התורה ולהגדיר מפרשיה לרבים, וכל שלי שלה הוא. יתן ה' ונוכה יחידו לגדל את כל צאצאינו לגדול בתורה ובמדות כל הימים, בדרך המסורה לנו מדור דור.

בן אזכיר לברכה את בתי היוצר בצילם חסיתי מעודי, ישיבת תפארת התלמוד בראשות הגר"ב שינקר שליט"א, ישיבת פוניבז' המעטירה בה זכיתי לקבל יסודות בנין התורה, בראשות רבותינו ראשי הישיבה שליט"א, ובה זכיתי לקרבה יתירה ממו"ר מרן הגרא"מ שך ומרן הגר"ד פוברסקי זיע"א. ישיבת מיר המעטירה, בה זכיתי לקבל מלא חופניי בתורה, ולקרבה יתירה ממו"ר הגאון הגדול רבי נתן צבי פינקל שליט"א ששלחני להרחיב גבולות התורה בפתיחת ביהמ"ד 'פרידמן'. ובשנים האחרונות זוכה אני לחסות בצילה של הישיבה הנודעת לתהילה "נתיבות חכמה" בראשות מו"ר הגאון רבי דניאל וולפסון שליט"א, שקירבני בקירבה יתירה, ומאהיל מרוחו וחכמת תורתו עלינו יחד עם ידידי המופלגים חבר האברכים בישיבה, ואף זכיתי לקבל ממנו עצה ותושיה בהוצאת הספר לאור עולם.

ברכה הודאה מיוחדת לאלו שניאותו להעביר שבט ביקורתם על הספר, מהם ת"ח נודעים שידם רב להם בתורת הקדשים, ובראשם הגאונים רבי יעקב דוד אילן שליט"א, רבי יחזקאל כהן שליט"א, רבי שמעון פרבר שליט"א, ואף לאלו שסייעו עמנו בעצה ותושיה כהגאונים רבי יעקב ליברמן שליט"א ורבי י. ת. שטיין שליט"א. ברכה מיוחדת קובע לעצמו מו"ר הגאון רבי דוד כהן שליט"א ראש ישיבת 'כנסת ישראל' חברון, שעודדני רבות וסייע עמדי בעצה ותושיה בכל מהלכי הספר עד להוצאתו לאור עולם בשלימותו.

כאן המקום להודות בשערים לכל אלו שעמלו רבות להוצאת ספר נכבד זה לאור עולם, בראשונה למשפחת ציוני המפוארה, הרבנית ויטל תח"י שנטלה על שכמה עול זה במסירות רבה, ובניה הרה"ג הרב בן ציון, הרב אברהם יואל, הרב משה יהודה, הרב חיים והבה"ח שמואל, עם חתניהם הרב יעקב אסטרייכר, הרב משה רוט, הרב מנחם זינגרביץ והרב שלמה יודעאלי שליט"א, שעמדו לימין המלאכה הכבירה להדפסת הספר לעילוי נשמתו של אבי משפחתם הנערץ הגאון רבי פריץ ציוני זצ"ל, ולאלו שעמלו רבות עמי בקודש בעריכת הדברים איש איש בתחומו ומעלתו, העורכים הגאונים: רבי שמעון פרבר, רבי אברהם ישעיהו שולביץ, רבי יצחק פינקל, רבי

חנוך ורנר, רבי יעקב דוד דאובה, רבי מנחם אברמוביץ ורבי אברהם יואל ציוני שליט"א, שהשקיע רבות מכוחו, מרצו וכשרונותיו, ומסר נפשו רבות להצלחת הספר. ועמהם הרבים שסייעו עמנו בעבודת הקודש בכל שלביה עד שזכינו לברך על המוגמר בתכלית ההדרתה, בראשם הרבנים: הרב אברהם מגנוז, הרב משה שלום כהן, הרב נתנאל זילבר, הרב יצחק וקסברגר שליט"א, והבה"ח פנחס גוטפרב, בנימין זאב וולמן, ומרדכי גיקובס הי"ו מבני הישיבה הקד' "נתיבות חכמה", והבה"ח בנימין נוסבוים הי"ו, שסייעו עמנו רבות עד להוצאתו לאור עולם של חיבור זה בשלימותו, תהא משכורתם שלימה מן השמים.

כאן המקום להודות, למנהלי הספריות, בעלי האסופות וכתבי היד, שסייעו לנו ביד נדיבה ובמאור פנים להשיג את החומר הרב שנדפס בספר זה, ובמיוחד למשפחות רבותינו זיע"א וראשי המכונים החשובים, ובמיוחד הרב משה בוקסבוים שליט"א יו"ד מכון ירושלים, ועוד רבים אחרים, שהודות להם עלה בידנו לקבוע שם ושארית לגדולי הדורות מדור העבר, כן נודה לאלו שסייעו עמנו בעבודה מסורה וקשה זו בפיענוח כתבי היד, בהגהתם ושכלולם, עד להדפסה המאירה בכלי מפואר זה.

וידוע, דסדר קדשים נקרא חכמה, כדאיתא בשבת [לא, א] אמונה זה סדר זרעים, ישועת זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, שזו חכמה עילאה נעלה ונשגבה בתכלית כל עניני העולם והבריאה כולה, שהיא בבחינת עולם אחר, שזאת היא חכמת התורה האמיתית.

ואמרו חז"ל הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, והישיב לבאר הגר"י הוטנר זיע"א, שזו היא חכמת העולם שבו האדם חי את ימי חייו, והתייחסות בין אדם לחבירו, שלא יזיק את חבירו וחבירו לא יזיקו, במובן והשגת התורה לפי שלמות הענינים האלו, וע"ז בנויים יסודות דיני סדר נזיקין, וזה נקרא ישועה כמו שכתב רש"י: שלא יבוא לידי הוזהר ולא יזיק את חבירו, והיינו חכמת התורה בענינים אלו, שבוה בא לידי ישועה אמיתית שלא יגע בשל חבירו וחבירו לא יגע בשלו, ולא יזיק לחבירו, ובוזה יחכים כשיעסוק בדיני ממונות.

אולם חכמת התורה האמיתית נקראת קדשים, שזאת היא חכמה נפלאה מעולם גבוה וקדוש, הצפון בתוך תוכו של האדם, מעין עולם הבא, שע"י חכמה זו, משיג בהשגה אחרת כל עניני העולם באופן נעלה ורוחני יותר, ומתחיל לראות את כל הענינים בהשקפה עילאה איך שהם מתעלים לענינים רוחניים גבוהים ורמים. וכפי שנצייר לעצמינו ענין האכילה שהיא דבר גשמי עד שיכול להיות לדבר מתועב כמו שנאמר 'כי כל שולחנות מלאו קיא צואה', אותה האכילה יכולה להתעלות ולהתקדש שתהא כהקרבן קרבן, דכתיב 'ואכלו אשר כפר בהם', ואמרו חז"ל שהכהנים אוכלין בשר הקרבן ובעלים מתכפרים, וכן אכילת הבעלים עצמן בקרבן שלמים, מרצה עליהן, הרי שאכילת הבשר הוי ממש כחלק מהקרבן הקרבן, ומכפר בעד הבעלים, ומרצה אותו לפני קונו, ונעשית האכילה לדבר נעלה וקדוש, כהקרבן קרבן, וזה שאמרו ז"ל 'ששולחן של אדם הוי כמזבח' שע"י התעסקות בסדר קדשים משיג ענין הנעלה הזה. ויתרה מכך עצם ענין הקרבן, שהבהמה היא דבר גשמי שאין בה דעת וחכמה, וניתן להקדישה ולהאדירה עד כדי הקרבתה כריצוי על מזבח המקדש לפני ה'.

עוד אמרו חז"ל [ירושלמי ברכות, ה] 'מצות ה' ברא מאירת עינים' – זה סדר קדשים שהיא מאירת עינים לקדשים, היינו שמאירות עיני האדם לראות עולם ברור ואמיתי. וכשמתעסק בסדר זה נפתחות עיניו לראות עולם קדוש ונעלה, ומביט על כל עניני העולם באור אחר, ורואה את המציאות הרוחנית, ואיך שהם קשורים ומשולבים בעולמות עליונים, הדברים הפשוטים יכולים להתקדש ולהתעלות לעולם רוחני וקדוש מופשט מכל ענין גשמי. ועל ידי אור זה מתברר ענין מחשבת האדם כמה גדול כוחה, עד שכל מחשבה קלה פוסלת קדושת הקרבן כולו, כי בקדשים מחשבה כמעשה דמי, ולפיכך כשהאדם מביא 'קרבן' מצוה עליו להתעסק בתורת הקרבן, לידע כל עניני וגדרי הקרבן, עד שבא לידי מדריגה של הקרבה לפני ה', ועל ידי זה בא לידי כפרה וריצוי להקב"ה.

לבן חשיבות רבה היא להאיר אור חכמה נשגבה זו לרבים, בדמות תורתם העניפה והמורחבת של גאוני הדורות מדורות עברו ומדורינו אנו, ובמיוחד שמרבייתם טרם נודעו כלל לרבים למסכתין, דרכם יוכלו הלומדים לעסוק בענינים נשגבים אלו עדי רוממותם.

בצאתנו נישא לבבנו אל א-ל בשמים בברכת הודאה על העבר, שזיכנו בהקמת והוצאת בית מדרש מפואר זה ביגיעה רבה עדי שלימותו, תוך סייעתא דשמיא גדולה בה נוכחנו למן תחילת דרכנו ועד עתה, ובתפילה לעתיד שיעלה זה הספר על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן, ודורשי ה' אשר יהגו בו ימצאו דרכו מסילות להאיר תלמודם, ולא תמוש התורה לעולם מפינו ומפי זרעינו, ויקויים בנו ובזרעינו כל הימים הפסוק "בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתְךָ בְּשֶׁכֶבֶךָ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ וְהִקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחֶךָ", [משלי ו' כ"ב], ונזכה מהרה לבנות בית הבחירה, בו נזכה להקריב הקרבות בשלימותם, ולביאת משיח צדקינו במהרה בימינו, אמן.

**הלל מן
העורך**